

شیوه نامه تاسیس، اداره و انحلال

موسسات غیردولتی مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی

پس از بلایا (محب)

مرکز توسعه پیشگیری

معاونت مشاوره و خدمات روانشناختی

زمستان ۱۳۹۱

شیوه نامه تاسیس و اداره موسسات غیر دولتی مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی

پس از بلایا(محب)

در اجرای بند ۱۳ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب مجلس محترم شورای اسلامی، و ماده ۵ قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران، شیوه نامه اجرایی تأسیس و اداره تشکل های مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا که در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۱/۲۶ کمیسیون عالی ماده ۲۶ سازمان مورد تصویب قرار گرفته است به شرح ذیل ابلاغ می گردد.

مقدمه:

با توجه به موقعیت جغرافیایی کشورمان ایران و این واقعیت غیرقابل تردید که از جمله کشورهای آسیب پذیر دنیا در برابر فجایع طبیعی در مقیاس وسیع انسانی هستیم، لزوم برنامه ریزی جهت مدیریت حوادث غیر مترقبه از اهمیت خاصی برخوردار است؛ ایران جزء ده کشور اصلی بلاخیز و یکی از پنج کشور اول زلزله خیز دنیا است، از ۴۰ نوع بلایای طبیعی شناخته شده، ۳۱ نوع آن در ایران رخ میدهد. از سویی دیگر از جمله آثار مخرب بلایای طبیعی، عوارض روانشناختی است. به طور کلی هنگامی که مسئولین به بلایای طبیعی توجه می کنند، میزان تخریب، مرگ و مجروحیت به عنوان دو شاخص اصلی برایشان برجسته می شود و این واقعیت که عواقب روانی این حوادث، یادگاری است که برای بازماندگان باقی می ماند، اغلب به فراموشی سپرده میشود.

تا کنون سیاست گذاری های کلان متمرکز بر کاهش خسارات جانی و مالی و پیامدهای جسمانی بلایا بوده و آسیب های روانی اجتماعی و برنامه ریزی جهت حمایت های روانی اجتماعی، چندان مورد توجه نبوده است. حمایت روانی اجتماعی فرایند تسهیل تاب آوری در افراد، خانواده ها و جوامع است و به مردم کمک می کند تا بعد از یک بحران که زندگی شان را متلاشی کرده بهبود پیدا کنند. به نظر می رسد که نقش حمایت های روانی اجتماعی می تواند هم پیشگیرانه باشد و هم علاج بخش. زمانیکه خطر افزایش مشکلات روانی کاهش می یابد، پیشگیرانه است و وقتی که به افراد و جوامع کمک می شود تا با مشکلات روانی اجتماعی ناشی از بحران ها مواجه شده و بر آنها غلبه کنند علاج بخش است. مطالعات موازی در فاصله سال های ۱۳۷۶-۱۳۷۷ نشان داد که نیازهای برآورده نشده روانی-اجتماعی مردم در دو زلزله بیرجند و اردبیل بسیار بالا بوده به گونه ای که یک سال پس از زلزله، بالغین سه برابر و کودکان دو برابر بیشتر از

گروه کنترل از اختلالات روانی رنج برده و به نیازهای روانی-اجتماعی آنها توجه نشده بود، در این پژوهش ها میزان شیوع اختلال استرس پس از تروما در بزرگسالان ۷۶/۵ درصد و در کودکان ۴۷/۳ درصد با شدت شدید و متوسط گزارش شد. بررسی ها نشان داده اند که زنان، کودکان سنین ۱۰-۵ سال و افرادی که پیشینه ای از بیماری روانی یا سازگاری ضعیف اجتماعی دارند، در برابر حوادث غیر مترقبه از جمله زمین لرزه از سایر گروه ها آسیب پذیرترند.

برنامه های مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی مبتنی بر جامعه در حوادث و بلایای طبیعی برنامه هایی هستند که هدفشان بهبود روانشناختی اعضاء جامعه علاوه بر بهبودی اجتماعی جوامع در کل می باشد. چنین برنامه هایی موضوعات گوناگون روانشناختی افراد آسیب دیده از قبیل آشفتگی های روانشناختی و بیماری های روانی، و موضوعات اجتماعی از قبیل جابجایی و فروپاشی شبکه های اجتماعی را شامل می شود، در این برنامه ها ضمن توجهی که به بهداشت روانی فاجعه^۱ به عنوان دانشی برای کمک به قربانیان و امدادگرانی که به یاری بازماندگان و آسیب دیدگان حادثه شتافته اند می شود، به افراد کمک می شود تا بتوانند به شکل موثری با استرس های ناشی از بلایای طبیعی روبرو شده و خود را سازگار نمایند و بدین وسیله از پیامدهای منفی و دیرپای روانشناختی و اجتماعی بلایا پیشگیری به عمل آید.

اهمیت مشارکت های مردمی در امر کاهش اثرات بلایای طبیعی خصوصا اثرات روانی اجتماعی برکسی پوشیده نیست. علاوه بر این رویکرد مذکور باید کلیه جنبه های مختلف مدیریت بلایا (پیشگیری، آمادگی، مقابله، بازسازی و بازتوانی) را مد نظر قرارداد و زمینه های لازم درخصوص پیشگیری و آمادگی قبل از وقوع بلا و انجام واکنش سریع را ایجاد نماید. در رویکرد اجتماع محور (مبتنی بر جامعه) ضمن شناساندن مخاطراتی که جامعه را تهدید می کند سعی می شود با توجه، جذب و هدایت مردم و سایر گروه های ذی نفع، از مشارکت آنها در مراحل مختلف مدیریت بحران بهره برد. همچنین با ایجاد زمینه هایی برای توانمندسازی اعضاء جامعه، توان بالقوه برای سازگاری با پیامدهای ناشی از بلایا را افزایش می دهند و مردم را در برنامه ریزی، سازماندهی، سیاست گذاری و ... سهیم می کنند. رویکرد مبتنی بر جامعه عنوان می کند که جمعیت محلی آسیب دیده به عنوان افرادی که توانایی عمل و مشارکت دارند در نظر گرفته شوند، نه افرادی ناتوان که باید به آنها کمک کرد و خواهان تقویت ظرفیت محلی از طریق مشارکت تمامی افراد و گروه ها مثل سازمان های اجتماع محور، سازمان های غیردولتی، گروه های خاص درون اجتماعی و نمایندگان حکومت محلی در سطح محلی می باشد. پایه و اساس تمام فعالیت های روانی اجتماعی مبتنی بر جامعه، اعتقاد به ظرفیت جامعه آسیب دیده برای بازیابی و انعطاف پذیری است

¹ Disaster Mental Health

(حمایت های روانی اجتماعی بر محور دانش و آگاهی از نیازهای محلی و عوامل محافظ ایجاد شده تا مداخلات و حمایت های روانی و اجتماعی را برای مردم در گیر در شرایط فاجعه آمیز فراهم کند).
به کرات مشاهده شده که مردم اولین پاسخ دهندگان پس از وقوع یک سیل یا زلزله بوده اند. شواهد زلزله های بم، زرنده، لرستان و سیل های برق آسای استان گلستان موید این امر هستند. تجربیات همچنین نشان داده اند که موفق ترین برنامه های کاهش خطر بلایا آنهایی بوده اند که با مشارکت مردم و توسط مردم اجرا شده اند. پایداری برنامه ها توسط مشارکت جامعه تضمین می شود. تجربیات بین المللی و علم نوین مدیریت بلایا بر این امر تاکید دارد که لازمه موفقیت برنامه های کاهش خطر بلایا، عدم تمرکز مدیریت و مشارکت تمام آحاد جامعه است.

هدف از آماده سازی جامعه، عکس العمل سریع برای کاهش خسارات و مشکلات کوتاه مدت و بلندمدت ناشی از بحران و نهایتاً کاهش آسیب و پیشگیری از آنهاست. جوامعی که در مجاورت مناطق حادثه دیده قرار دارند می توانند سریعاً وارد عمل شده و بطور موثر در کمک رسانی اولیه برای نجات جان مصدومین اقدام کنند. آماده سازی جوامع محلی، تاثیر مخاطرات را بر سیستم های سلامت جامعه کاهش می دهد و سطح رنج و مصائب مردم، گروه های آسیب پذیر، زنان و احتمال مرگ و میر، صدمات، همه گیر شدن بیماری ها و همچنین آسیب های روانی اجتماعی را کم می کند. کسب آمادگی در حال حاضر به عنوان یکی از بهترین روش های پیشگیری و کاهش خطر های ناشی از بلایا محسوب می شود.

با توجه به مطالب فوق و نظر به اینکه وقوع بلایای طبیعی اجتناب ناپذیر است می توان با بهره گیری بهینه از ظرفیت مشارکت مدنی با رویکرد جامعه محور به ارائه حمایت های روانی اجتماعی در راستای کاهش آسیب های روانی اجتماعی ناشی از بلایای طبیعی گام برداشت. تجربیات جهانی افق روشنی در ارتباط با کاهش خسارات و هزینه های حوادث طبیعی با تکیه بر توانایی های مردم ترسیم نموده و مطالعات پراکنده در داخل ایران نیز از این مساله حمایت می کند در این طرح (مشاوره و حمایت های روانی اجتماعی در بلایا) توجه به ارتقاء آگاهی عمومی، احساس مسئولیت و مشارکت افراد محلات در کسب آمادگی و مهارت خود امدادی و دگرامدادی و کاهش آسیب پذیری و خطر بلایا در قالب یک چارچوب ساختارمند اجتماعی با توجه به شرایط ویژه محلی، اقلیمی، و فرهنگی مورد توجه است. در عین حال که نسبت به ارتقاء سطح دانش نیروهای متخصص حمایت های روانی اجتماعی برنامه ریزی می شود. (اویسی و همکاران، طرح محب، ۱۳۹۱)

ماده (۱) تعاریف

- سازمان های غیر دولتی (تشکل های مردمی) :

شامل جمعیت ها ، گروه ها و نهاد های مردمی خودجوش هستند که مهم ترین شاخصه آنان غیر دولتی و غیر انتفاعی بودن است که در جهت رفاه و خدمات عمومی به فعالیت می پردازند. این سازمان ها کانال ارتباطی بین مردم و دولت هستند و نقش موثری در رشد و بلوغ اجتماعی ایفا می نمایند . (مهدی وجودی و علی رضا سعیدی ، نقش سازمان های مردم نهاد در کاهش خسارات ناشی از زلزله)

- سانحه:

وقوع ناگهانی یک واقعه که سبب اختلال در عملکرد معمول یک جامعه شود و موجب خسارت به جان و مال ، زیر ساخت ها ، خدمات اساسی گردد . (مروری بر مبانی مدیریت سوانح ، دکتر آرمان ایزدی)

- چرخه سانحه

شامل پیشگیری، کاهش خطر، آمادگی ، پاسخ و بازتوانی بازسازی است.

- حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا:

کلیه خدمات روانشناختی که در جهت کاهش آلام ناشی از بروز سوانح انجام می گیرد.

- توانمندسازی:

به معنای دادن قدرت به افراد جهت تصمیم گیری های مربوط به زندگی شان

- رویکرد اجتماع محور

نوعی سازماندهی سیاستها، راهبردها و برنامههاست که بر اساس مدل های محیطی - اجتماعی و در حوزه اجتماعات کوچک^۲ نظیر محله، محیط های آموزشی و محیط های کار صورت می گیرد. در این رویکرد، مشارکت ذینفعان در تمام یا بخشی از مراحل فرآیند تغییر در اجتماع کوچک مورد نظر قرار می گیرد، که

² Communities

اغلب مواقع اقتدارافزایی، آموزش و حمایت‌گیری راهبردهای عمومی آن محسوب می‌شوند. (مصلحی، دستورالعمل طرح مداخلات و حمایت‌های روانی اجتماعی پس از بلایا)

- حمایت طلبی:

فرآیندی است. که در آن افراد و سازمان‌ها تلاش می‌کنند تا بر تصمیم‌گیری‌های مرتبط با سیاست‌های عمومی. تاثیر بگذارند به عبارتی حمایت طلبی مداخله‌ای است در برگیرنده مجموعه فعالیت‌های فرد یا گروه حمایت طلب برای تغییر آگاهی، نگرش و رفتار افراد ویژه‌ای، تا از نفوذ و قدرت این افراد برای تصویب سیاست و برنامه‌های خاص یا تغییر منابع و موقعیت‌ها به نفع کاربران نهایی استفاده شود.»

- تسهیلگری:

تسهیلگری مجموعه‌ای است از مهارت‌ها، ابزار و روش‌ها که به گروه‌ها اجازه می‌دهد با مشارکت تمامی اعضا برای دستیابی به اهداف یا حل مسایل مشترک خود، تبادل نظر و تصمیم‌گیری کنند.

- اجتماع کوچک:

گروه‌های کوچک از مردم که اغلب در مناطق جغرافیایی مشخص زندگی می‌کنند، فرهنگ، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک دارند و برای دستیابی به نیازهای مشترک احساس تعهد می‌کنند. (مصلحی، دستورالعمل طرح مداخلات و حمایت‌های روانی اجتماعی پس از بلایا)

ماده ۲) شرایط تاسیس موسسات غیر دولتی

طبق دستورالعمل اجرایی تاسیس، انحلال و اداره موسسات غیر دولتی موضوع بند ۱۳ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولتی مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۳۰

تبصره ۱: در ترکیب اعضای هیات مدیره حداقل سه نفر از ۵ نفر دارای مدرک تحصیلی در رشته های روانشناسی (کلیه رشته ها)، مددکاری، روانپزشکی، پزشکی و یا مدیریت بحران باشند.

تبصره ۲: چنانچه موسسه ای از قبل تاسیس شده باشد با اضافه نمودن فعالیت های حمایت روانی اجتماعی پس از بلایا در اساسنامه و طی مراحل قانونی می توانند در این حوزه فعالیت نمایند.

ماده ۳) فرایند تأسیس :

طبق دستورالعمل اجرایی تأسیس، انحلال و اداره موسسات غیر دولتی موضوع بند ۱۳ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولتی مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۳۰.

ماده ۴) اهداف تشکل های مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا (محب):

- ✓ زمینه سازی و بهسازی جهت مشارکت مادی و معنوی آحاد جامعه در مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا
- ✓ بسیج مردم محلات جهت تشکیل گروه های فعال مردمی طرح مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا طبق دستورالعمل های سازمان بهزیستی کشور
- ✓ ارتقاء دانش مردم محلات در خصوص مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا
- ✓ برگزاری دوره های آموزشی مورد نیاز برای مراکز و مؤسسات با هدف رشد و ارتقاء سطح دانش جهت گروه های محلی و فوریتهی و برنامه ریزان و سیاستگذاران مدیریت بحران
- ✓ برگزاری همایش ها، جشنواره ها و نمایشگاه های مرتبط با فعالیت مداخلات و حمایت های روانی اجتماعی پس از بلایا در سطح کشور و استان ها
- ✓ ساماندهی تیم های واکنش سریع

ماده ۵) نظارت :

نظارت بر نحوه عملکرد تشکل های شهرستانی و استانی، طبق دستورالعمل ارزیابی و نظارت بر عملکرد مؤسسات و مراکز غیر دولتی ۱۳۹۱/۱۱/۳۰ سازمان بهزیستی کشور انجام می گیرد.